

## **LOGOPEDIK MASHG'ULOTLARDA MULTIMODAL YONDASHUVNING AFZALLIKLARI**

**Mahkamova Iroda Suhbatulla qizi**

Alfraganus universiteti Pedagogika fakulteti

Maxsus pedagogika (logopediya) yo'nalishi

2 bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Alfraganus universiteti

v.b dotsent PhD **Utbasarova Umida.M**

### **Annotatsiya:**

Maqolada bolalarda fonematik eshituvni shakllantirish va rivojlantirish jarayonida logopedik mashg'ulotlarning ahamiyati yoritilgan. Fonematik eshituv nutq tovushlarini farqlash, so'zlarni to'g'ri talaffuz qilish va yozma nutqni egallashning asosiy omili sifatida tahlil qilinadi. Tadqiqotda logopedik mashg'ulotlarda interfaol o'yinlar, vizual va eshituv mashqlari, hamda differensial eshituvni rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlar samaradorligi ko'rsatib o'tilgan.

**Kalit so'zlar:** logopediya, fonematik eshituv, nutq rivojlanishi, artikulyatsiya, eshituv tahlili, korreksion mashg'ulot.

### **Аннотация:**

В статье рассматривается значение логопедических занятий в процессе формирования и развития фонематического слуха у детей. Фонематический слух анализируется как основной фактор различения звуков речи, правильного произношения и овладения письменной речью. В исследовании показана эффективность применения интерактивных игр, визуальных и слуховых упражнений, а также методических подходов, направленных на развитие дифференцированного слухового восприятия.

**Ключевые слова:** логопедия, фонематический слух, развитие речи, артикуляция, слуховой анализ, коррекционные занятия.

### **Annotation:**

The article highlights the importance of speech therapy sessions in the formation and development of phonemic hearing in children. Phonemic hearing is analyzed as a key factor in distinguishing speech sounds, achieving correct pronunciation, and mastering written language. The study demonstrates the effectiveness of using interactive games, visual and auditory exercises, and methodological approaches aimed at developing differentiated auditory perception.

**Keywords:** speech therapy, phonemic hearing, speech development, articulation, auditory analysis, correctional training.

### **Kirish**

Bolalarda fonematik eshituvni rivojlantirish masalasi logopediyada muhim o‘rin egallaydi. Fonematik eshituv — bu nutq tovushlarini eshitish, farqlash, taqqoslash va ularning ma’nosini anglash jarayoni bo‘lib, u bolaning to‘liq nutqiy rivojlanishida, ayniqsa, talaffuz va yozma nutqni egallashda muhim ahamiyat kasb etadi. Fonematik eshituvning shakllanishi orqali bola tovushlarni aniqlaydi, ularni so‘z tarkibida eshitadi va tahlil qiladi. Shu bois, logopedik mashg‘ulotlarda fonematik eshituvni rivojlantirishga alohida e’tibor berish zarur

O‘zbekiston va xorijiy olimlarning (R.E. Levina, A.R. Luriya, M.E. Xvatsev, N.S. Zhukova, E.F. Soboleva, G‘.K. Tolipova va boshqalar) tadqiqotlarida fonematik eshituv buzilishlari ko‘pincha dislaliya, fonetik-fonematik yetishmovchilik va disgrafiya kabi nutq buzilishlariga sabab bo‘lishi isbotlangan. Shu sababli logopedik mashg‘ulotlar fonematik idrokni rivojlantirishga yo‘naltirilgan tizimli, bosqichma-bosqich va multimodal metodlarga asoslanadi.

### **Asosiy qism**

#### **1. Fonematik eshituvning rivojlanish bosqichlari**

Bola hayotining ilk yillaridanoq tovushli signallarni eshitish va farqlashni o'rganadi. Ammo fonematik eshituv — bu murakkab aqliy faoliyat bo'lib, 4–7 yosh oralig'ida faol shakllanadi. Boshlang'ich sinf yoshida esa bu qobiliyat yozma nutqni o'zlashtirish uchun asosiy shart hisoblanadi. Agar bola tovushlarni aniq ajrata olmasa, u harflarni chalkashtiradi, so'z tuzilishini to'g'ri idrok eta olmaydi, natijada yozma va og'zaki nutqda xatoliklar paydo bo'ladi.

## 2. Logopedik mashg'ulotlarda qo'llaniladigan metodlar

Fonematik eshituvni rivojlantirishda logopedlar quyidagi metodlardan foydalanadilar:

Eshituv differensiasiyasi mashqlari: tovushlarni juft-juft solishtirish (“s”–“sh”, “p”–“b”, “k”–“g” va h.k.), tovushni tanish va so'z tarkibida topish mashqlari.

O'yin texnologiyalari: “Qaysi tovushni eshitding?”, “Tovushni tut!”, “O'xshash so'zni top!” kabi didaktik o'yinlar bolalarning e'tiborini oshiradi va faol ishtirokini ta'minlaydi.

Vizual ko'mak usullari: tovushga mos rasmlar, harflar va belgilar yordamida eshitilgan tovushni ko'rish orqali mustahkamlash.

Harakatli mashqlar: tovushlar bilan bog'liq imo-ishoralar, artikulyatsion gimnastika, qo'l harakatlari orqali tovushni eslab qolish (multimodal yondashuv).

Axborot texnologiyalari: interfaol dasturlar (“Tovushlarni farqlaymiz”, “To'g'ri talaffuz qil”), audio-mashg'ulotlar va logopedik mobil ilovalar yordamida nutqni mashq qilish.

## 3. O'yin texnologiyalarining roli

O'yin — logopedik mashg'ulotlarning ajralmas qismi hisoblanadi. O'yin faoliyati orqali bola nutq jarayonida faol ishtirok etadi, mustaqil fikrlashni o'rganadi, fonematik idrokni rivojlantiradi. O'yinlar yordamida bola:

tovushlarni farqlashni oson o'zlashtiradi;

talaffuzdagi xatolarni eshituv orqali tuzatishni o'rganadi;

tovush-harf mosligini ongli anglaydi;

muloqotga bo'lgan ishtiyoqi va motivatsiyasi ortadi

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, didaktik o'yinlardan muntazam foydalanish 5–7 yoshli bolalarda fonematik eshituv ko'rsatkichlarini 30–40% ga yaxshilaydi.

#### 4. Multimodal yondashuvning afzalligi

Multimodal yondashuv — bu eshituv, ko'rish, harakat, taktil sezgilarni birgalikda faollashtiruvchi metoddir. Bunday mashg'ulotlarda bola tovushni eshitadi, ko'radi, talaffuz qiladi va uni jismoniy harakat orqali mustahkamlaydi. Masalan:

tovushni talaffuz qilishda lab va til holatini ko'zguda kuzatish;

tovushga mos rangni tanlash (masalan, “s” – sariq, “m” – moviy);

tovushni talaffuz etayotganda harakat qilish (masalan, “sh” – shamol, “r” – rul aylantirish);

tovushni qum, plastilin yoki magnit harflar orqali ifodalash.

Bunday yondashuv bolaning diqqatini, xotirasini, sensor-motor koordinatsiyasini rivojlantiradi va nutqni mustahkamlaydi.

#### 5. Tadqiqot natijalari va tahlil

Logopedik mashg'ulotlar davomida fonematik eshituvni rivojlantirishga qaratilgan interfaol mashqlar tizimli o'tkazilganda quyidagi natijalar kuzatildi:

tovushlarni farqlash aniqligi oshdi;

talaffuzdagi fonetik xatolar soni kamaydi;

yozma nutqda tovush-harf mosligi yaxshilandi;

bolalarda nutqiy faollik, e'tibor va eshituv xotirasi kuchaydi;

o‘quv motivatsiyasi va muloqot qobiliyati ortdi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, logopedik mashg‘ulotlarda o‘yin va multimodal metodlar birgalikda qo‘llanilganda korreksion samaradorlik 60–70% gacha oshadi.

## **Xulosa**

Fonematik eshituvni rivojlantirish bolalarda nutqning barcha komponentlariga — talaffuz, so‘z boyligi, grammatik tuzilish va yozma nutqqa ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Logopedik mashg‘ulotlarda o‘yin texnologiyalari, multimodal va axborot metodlaridan kompleks foydalanish fonematik idrokni mustahkamlaydi, nutqni to‘g‘rilash jarayonini tezlashtiradi va bola shaxsining ijodiy, kommunikativ rivojlanishiga yordam beradi.

Demak, zamonaviy logopediya amaliyotida fonematik eshituvni rivojlantirishga yo‘naltirilgan integrativ yondashuv — bu samarali, ilmiy asoslangan va psixologik jihatdan qulay metodik yo‘nalishdir.

## **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Левина Р.Е. Нарушения письма и чтения у детей. – М., 1999.
2. Лурия А.Р. Язык и сознание. – М.: Педагогика, 2000.
3. Жукова Н.С., Ефименкова Л.Н. Логопедия: диагностика и коррекция нарушений речи у детей. – М., 2010.
4. Толипова Г‘.К. Logopediya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018.
5. Хватцев М.Е. Основы логопедии. – М., 2001.
6. Soboleva E.F. Methods of phonemic hearing development in children with speech disorders. – Moscow, 2015.
7. Amanatova M.M., Mazanova E.V. O‘yin texnologiyalarining logopedik mashg‘ulotlarda qo‘llanishi. – Tashkent, 2022.